

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Кафедра соціології та політології

СИЛЛАБУС

навчальної дисципліни

«Ораторське мистецтво»

(варіативна)

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень

Ступінь вищої освіти – бакалавр

Галузь знань – 08 «Право» / 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність – 081 «Право»/ 293 «Міжнародне право»

Харків – 2021

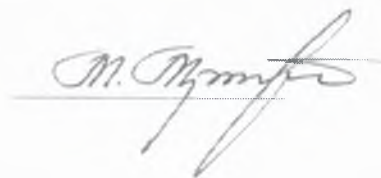
Силлабус навчальної дисципліни «**Ораторське мистецтво**»: галузь знань 08 «Право» / 29 «Міжнародні відносини», спеціальність 081 «Право» / 293 «Міжнародне право», освітньо-кваліфікаційний рівень - перший (бакалаврський)

Розробники:

Воднік Валентина Давидівна - доцент кафедри соціології та політології, кандидат філософських наук, доцент; **Волинська Олена Володимирівна** — доцент кафедри соціології та політології, кандидат соціологічних наук, доцент; **Клімова Галина Павлівна** - професор кафедри соціології та політології, доктор філософських наук, професор; **Підкуркова Ірина Валеріївна** - доцент кафедри соціології та політології, кандидат соціологічних наук, доцент; **Поліщук Ігор Олексійович** - професор кафедри соціології та політології, доктор політичних наук, професор; **Требін Михайло Петрович** - завідувач кафедри соціології та політології, доктор філософських наук, професор

Затверджено на засіданні кафедри соціології та політології
протокол № 1 від 30.08 2021 р.

Завідувач кафедри

Требін М.П.

Оглав

1. Вступ.....	4
2. Анотація програми та основні модулі навчальної дисципліни	11
3. Вимоги викладача.....	13
4. Контрольні заходи результатів навчання.....	15
5. Показники академічної активності та додаткових освітніх досягнень студентів.....	15
6. Інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів	18

1. Вступ

1. Данні про викладачів, які викладають цей курс:

ПІБ	Науковий ступінь, вчене звання	Посада	Контактна інформація		
			Режим перебування на кафедрі	Контактні телефони	Електронна адреса
Требін Михайло Петрович	доктор філософських наук, професор	завідувач кафедри	постійно	057-704-92-38 (службовий), 067-7179217 (мобільний)	m.p.trebin@nlu.edu.ua
Воднік Валентина Давидівна	кандидат філософських наук, доцент	доцент кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий)	tktyf1933@gmail.com
Волянська Олена Володимирівна	кандидат соціологічних наук, доцент	доцент кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий)	volyanskaya@ua.fm
Герасіна Людмила Миколаївна	доктор соціологічних наук, професор	професор кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий), 066-724-24-84 (мобільний)	kafedrasoc@ukr.net
Клімова Галина Павлівна	доктор філософських наук, професор	професор кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий)	klimova55@gmail.com
Підкуркова Ірина Валеріївна	кандидат соціологічних наук, доцент	доцент кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий),	podkurkovairina@gmail.com
Погрібна Вікторія Леонідівна	доктор соціологічних наук, професор	професор кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий)	vilpog2017@gmail.com
Поліщук Ігор Олексійович	доктор політичних наук, професор	професор кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий), 050-93-55-477 (мобільний)	i_polischuk@ukr.net
Сахань Олена Миколаївна	кандидат соціологічних наук, доцент	доцент кафедри	згідно з графіком консультацій	057-704-92-38 (службовий)	supersahan2013@gmail.com

2.Ціль та завдання навчальної дисципліни.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Ораторське мистецтво юриста» є формування у студентів цілісної системи предметних компетентностей щодо сутності проблем красномовства як науки та мистецтва, знання його законів, що дозволить скласти цілісне уявлення про особливості ораторського мистецтва юриста, специфіку підготовки та проголошення переконливої публічної промови правника у процесі його професійної і соціальної діяльності.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення наступних завдань:

- теоретична і практична підготовка майбутніх фахівців у галузі права з питань актуальних проблем ораторського мистецтва;

- формування у студентів умінь і навичок грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції щодо різних соціальних і правових явищ;

- формування у студентів комплексу компетентностей з підготовки та виголошення публічної промови з метою донести до аудиторії необхідну інформацію, впливати на неї способами живого слова;

- розвиток у студентів умінь і навичок володіти лінгвістичною культурою, мовним етикетом, естетичним сприйняттям слова.

У навчальному курсі «Ораторське мистецтво юриста» дається глибокий аналіз ораторського мистецтва як навчальної дисципліни, в системному вигляді розглядаються роди і види риторики, всебічно розкривається зміст законів, що визначають характер і спрямованість здійснення ораторської діяльності, послідовно і аргументовано висвітлюються основні етапи розвитку ораторського мистецтва, аналізуються проблеми взаємодії оратора і аудиторії, психологічні перешкоди на шляху встановлення контакту між оратором і аудиторією, основні елементи стратегії і тактики оратора,

аналізуються принципи і прийоми тактики (логічні, психологічні та аудіовізуальні), розкриваються ознаки мовної культури оратора, способи створення образності і виразності мови, які необхідні для управління аудиторією, розглядаються основні елементи техніки мовлення, загальні принципи підготовки промови юриста, композиція виступу, форми його текстового оформлення.

Аналізуються принципи ділового красномовства юриста, основні стилі юридичної мови, розкривається зміст судового красномовства, а також особливості підготовки судового виступу.

Особливу увагу приділяється всебічному аналізу ролі полеміки в діяльності юриста, розгляду особливостей використання форми «запитання - відповідь» в юридичній практиці, змагальності судових дебатів.

3. Місце навчальної дисципліни в структурі освітньо-професійної програми:

а) навчальна дисципліна «Ораторське мистецтво юриста» належить до циклу варіативних навчальних дисциплін циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки в структурі освітньо-професійної програми за галузю знань 08 «Право»;

б) при вивченні даної дисципліни використовуються знання, отримані з наступних дисциплін – «Соціально-політичні студії», «Історія держави та права України», «Історія держави та права зарубіжних країн», «Теорія держави та права», «Філософія», «Логіка», «Українська культура», «Мова української юриспруденції».

в) основні положення навчальної дисципліни мають застосовуватися при вивченні таких дисциплін – «Цивільний процес», «Кримінальний процес», «Основи прокурорської діяльності», «Правосуддя та судова діяльність», «Трудові спори».

4. Опис навчальної дисципліни:

Курс	Рівень освіти, галузь знань, спеціальність	Дидактична структура навчальної дисципліни
Кількість кредитів ЕКТС: 4,5 Кількість модулів: 2 Загальна кількість годин: 135 Тижневих годин: 4	Рівень освіти – перший (бакалаврський) Галузь знань – 08 «Право» Спеціальність – 081 «Право»	вибіркова Модуль 1 Лекції: 8 Практичні заняття: 10 Самостійна робота: 45 Модуль 2 Лекції: 8 Практичні заняття: 10 Самостійна робота: 44 Види контролю: поточний контроль; підсумковий контроль знань: залік

5. Перелік предметних компетентностей здобувача вищої освіти

Предметні компетентності здобувача вищої освіти, сформованих в результаті освоєння навчальної дисципліни:

ПК–1. Знання закономірностей мовної поведінки і практичних можливостей використання їх для здійснення ефективної промови правника.

ПК–2. Уміння використовувати закони ораторського мистецтва у стандартних і нестандартних ситуаціях юридичної діяльності.

ПК–3. Здатність правника використовувати прийоми організації та управління мисленнево-мовленнєвою діяльністю аудиторії.

ПК–4. Уміння застосовувати риторичний канон як основу риторичної компетентності правника.

ПК–5 Знання різних родів і видів ораторського мистецтва для формування комунікативної компетентності правника.

ПК – 6. Знання методів розробки стратегії й тактики, основних етапів та загальних принципів побудови та проведення публічного виступу з різними аудиторіями у професійній діяльності.

ПК – 7. Знання характеристики мови з точки зору акустико-фізіологічних позицій.

ПК – 8. Уміння використовувати в публічній промові тактичні прийоми: логічні, дидактичні, мовні та технічні.

ПК – 9. Знання юристом основних правил і помилок демонстрації при доведенні в публічному виступі.

ПК – 10. Знання основних правил і помилок висунення тези при доведенні в публічному виступі.

ПК – 11. Уміння застосовувати знання законів логіки в промові юриста.

ПК – 12. Знання юристом сутності спростування і способів його реалізації в публічному виступі.

ПК – 13. Знання загальних ознак мовної культури.

ПК – 14. Знання основних стилів публічного виступу.

ПК – 15. Знання основних правил і помилок добору аргументів при доведенні в публічному виступі з урахуванням конкретних цілей і завдань.

ПК – 16. Навички узагальнення інформації для аргументації в публічному виступі.

ПК – 17. Уміння володіти голосом та управляти диханням.

ПК – 18. Знання основних інтонаційно-виразних засобів мови та уміння їх застосовувати.

ПК – 19. Уміння збирати та аналізувати інформацію у процесі підготовки тексту виступу.

ПК – 20. Знання можливостей інформаційних технологій для їх застосування у процесі підготовки до виступу.

ПК–21. Знання видів ділового красномовства юриста.

ПК–22. Знання особливостей різних типів судових виступів юриста залежно від виду провадження, стадії процесу, процесуального статусу.

ПК–23. Знання умов ефективності судового виступу.

ПК–24. Здатність до підготовки стратегії та тактики мовної поведінки в судовому процесі.

ПК–25. Знання полемічних «хитрощів» у полеміці та шляхів їх нейтралізації.

В результаті засвоєння навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен демонструвати наступні результати навчання:

РНС НД – 1.1. Відтворювати риторичну та комунікативну компетентність у стандартних професійних ситуаціях.

РНС НД – 1.2. Використовувати правничу термінологію у процесі доведення з урахуванням «портрету аудиторії».

РНС НД – 1.3. Надавати консультації щодо можливих способів захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів права, враховуючи інтереси та мотиви поведінки слухачів.

РНС НД – 1.4. Застосовувати мову з точки зору акустико-фізіологічних позицій у публічній промові.

РНС НД – 1.5. Застосовувати способи викладення матеріалу виступу та активізації мислення аудиторії.

РНС НД – 1.6. Володіти соціально-психологічними прийомами спілкування оратора та аудиторії.

РНС НД – 1.7. Здійснювати критичний і системний аналіз правових явищ та процесів під час розробки стратегії та тактики публічного виступу з правової тематики.

РНС НД – 1.8. Розробляти стратегію публічного виступу та обирати його тактику.

РНС НД – 1.9. Розкрити сутність, структуру, способи доведення у публічному виступі на правову тематику.

РНС НД – 1.10. Виокремлювати юридично значущі факти і формулювати обґрунтовані правові висновки при доведенні у публічному виступі

РНС НД – 1.11. Використовувати знання основних правил добору аргументів доведення у публічному виступі.

РНС НД–1.12.Здійснювати системний аналіз правових документів при доведенні у публічному виступі.

РНС НД – 1.13. Здійснювати системний аналіз правових явищ та процесів при спростуванні у публічному виступі.

РНС НД – 1.14. Застосовувати знання загальних ознак мовної культури при підготовці і виголошенні публічної промови.

РНС НД – 1.15. Застосовувати набуті знання у стандартних професійних ситуаціях методами усного відтворення письмової промови.

РНС НД – 2.1.Застосовувати набуті знання для виявлення порушення юридичної стилістики.

РНС НД – 2.2. Використовувати інформаційні технології і бази даних для підготовки та виголошення тексту промови юриста.

РНС НД – 2.3. Охарактеризувати сутність та особливості підготовки судової промови.

РНС НД – 2.4. Охарактеризувати сутність і послідовність проведення судових дебатів.

РНС НД – 2.5. Розкрити сутність, принципи та прийоми полеміки в діяльності юриста.

2. Анотація програми та основні модулі навчальної дисципліни

Модуль 1. Загальні основи ораторського мистецтва.

Аналізується роль ораторського мистецтва у професійній діяльності юриста. Розглядаються роди та види ораторського мистецтва. Дається загальна характеристика основних видів соціально-політичного, академічного, юридичного, ділового, соціально-побутового, богословсько-церковного та інших родів красномовства. Розкриваються закони ораторського мистецтва. Аналізується історія ораторського мистецтва у світі та в Україні.

Розглядаються індивідуально-психологічні якості оратора. Дається характеристика мовного типу оратора та поведінка оратора в аудиторії. Аналізуються фази та етапи діяльності оратора.

Розкриваються ознаки аудиторії: соціально-демографічна, соціально-психологічна, формально-ситуативна. Дається характеристика мотивів діяльності аудиторії: матеріальних, духовних (інтелектуальних, естетичних, моральних). Розглядаються фази стану уваги аудиторії.

Аналізуються проблеми контакту оратора та аудиторії, шляхи його встановлення. Розкриваються об'єктивні та суб'єктивні перешкоди контакту аудиторії і оратора та способи їх подолання.

Розглядається стратегія оратора, її структура та етапи побудови. Аналізується зміст роботи оратора по розробці концепції, завдання, надзавдання та тези.

Розкриваються поняття тактики оратора. Визначаються основні категорії тактики: принципи, способи, прийоми та їх види. Розглядаються анатомія промови, прийоми викладення інформації в промові оратора. Розкриваються засоби активізації слухачів, тактичні помилки та шляхи їх усунення.

Розглядаються поняття й категорії техніки мовлення. Дається характеристика голосу як інструменту оратора. Розкриваються логіко-інтонаційні закономірності промови. Аналізуються мовні ноти, їх призначення і зміст.

Аналізуються поняття та загальні ознаки мовної культури оратора, образність мови, види тропів та фігур.

Розглядаються види стилів публічного виступу: розмовно-побутовий, офіційно-діловий, ораторсько-публіцистичний, літературно-художній.

Розкривається доведення у публічному виступі. Розглядаються правила й помилки висунення тези. Аналізуються аргументи як логічна основа доведення. Розкриваються правила добору аргументів, правила й помилки демонстрації, спростування і способи його реалізації. Розглядаються закони логіки в промові оратора.

Розглядається виникнення судового красномовства у Давній Греції. Аналізується Римський період античного судового красномовства. Розкриваються умови формування нових засад європейського судового красномовства в епоху Середньовіччя та Нового часу. Розглядається виникнення юридичного красномовства в Україні за часів Київської Русі. Аналізується школа красномовства у Києво-Могилянській академії. Розкриваються особливості розвитку юридичного красномовства в Україні на

початку XX ст. Розглядається юридичне красномовство України на сучасному етапі.

Розкриваються види ділового красномовства юриста, загальні принципи промови юриста. Розглядаються специфічні принципи промови юриста, основні стилі юридичної мови. Розкриваються якості промови, що забезпечують успіх виступів на правову тематику.

Модуль 2. Юридичне красномовство.

Аналізуються основні етапи підготовки юридичної промови, композиція виступу, дається характеристика її складових.

Розглядаються основні типи підготовки до виголошення промови, форми репетиції.

Розкривається місце мовного спілкування в судовому процесі, типи судових виступів юриста в залежності від виду провадження, стадії процесу, процесуального статусу. Розглядаються особливості підготовки стратегії та тактики мовної поведінки в судовому процесі, урахування соціального та правового контексту. Розкриваються зміст основних способів підготовки судового виступу: аналіз матеріалів справи, вивчення законодавства та судової практики (судових прецедентів), дослідження доктринальних підходів і тлумачень та непроцесуального спілкування з учасниками процесу.

2.2. Основні модулі навчальної дисципліни

№	Модуль/назва	Кількість кредитів ЄКТС	Всього годин	Аудиторні заняття (контактні)				Самостійна робота студентів
				Лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Інші види занять**	

1	Модуль 1. Основи ораторського мистецтва	2	60	8	10			45
2	Модуль 2 Юридичне красномовство	2,5	75	8	10			44
Разом:		4,5	135	16	20			99

3. Вимоги викладача

Обов'язкове відвідування лекцій, вивчення лекційних питань, використовуючи рекомендовану літературу, активність роботи на заняттях, своєчасність виконання завдань, дотримання норм академічної поведінки та етики. Для кращого засвоєння знань бажано зробити конспект лекційного матеріалу. При підготовці до практичних занять необхідно давати розгорнуті відповіді на питання планів цих занять, використовуючи список рекомендованої літератури. Якість засвоєння тем дисципліни бажано перевіряти за допомогою питань для самоперевірки.

Студенти повинні:

- регулярно відвідувати заняття;
- плановірно та систематично засвоювати навчальний матеріал;
- активно працювати на семінарських заняттях: брати участь в обговоренні дискусійних питань та кейсів; повною мірою долучатися до активних форм навчання;
- відпрацьовувати пропущені практичні заняття;
- брати участь у роботі наукового гуртка, у конференціях, у конкурсах наукових праць та ін.

Обов'язковою вимогою є дотримання норм академічної етики.

4. Контрольні заходи результатів навчання

Поточний контроль знань студентів здійснюється за кожним модулем навчальної програми дисципліни «Ораторське мистецтво юриста». Об'єктами поточного контролю є:

- систематичність та активність роботи на лекціях, семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність та рівень знань при обговоренні питань);

- виконання контрольних завдань;

- самостійна робота студентів.

Оцінювання результатів поточного контролю здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожної теми або модуля навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль виявляє рівень засвоєння студентом навчальної дисципліни з урахуванням поточного контролю.

Форма підсумкового контролю – залік. Результати складання заліків оцінюються за двобальною національною шкалою («зараховано», «не зараховано») й фіксуються у відомості обліку успішності та у заліковій книжці (індивідуальному навчальному плані студента).

Порядок формування оцінок за дисципліною:

- активність та рівень знань при обговоренні питань семінарських занять, відвідування відповідних форм навчального процесу, самостійне доопрацювання окремих тем чи питань (від 0 до 2,5 балів);

- підготовка та проголошення промови (від 0 до 5 балів);

- виконання контрольної роботи (тестових завдань) (від 0 до 5 балів);

- підготовка індивідуальної роботи (реферат, есе) (від 0 до 10 балів).

Остаточна кількість балів за результатами поточного контролю підраховується під час останнього семінарського заняття; максимальна кількість балів – 60.

Вона є основою для визначення загальної успішності студента з дисципліни «Ораторське мистецтво юриста» і враховується при визначенні балів підсумкового контролю знань:

- оцінка «зараховано» – не менше 30 балів за результатами поточного контролю знань;
- оцінка «незараховано» - менше 30 балів за результатами поточного контролю знань.

Критерії і рівні оцінювання результатів навчання.

Результатом успішного оволодіння курсом є рівень знань, що оцінюється від 30 до 60 балів. Цей рівень передбачає, що студент демонструє глибоке розуміння особливостей й характеристик етапів діяльності оратора; методів розробки стратегії й тактика виступу; критеріїв відбору проблем у темі, загальних принципів побудови публічного виступу; способів викладення матеріалу виступу та активізації мислення аудиторії; основ культури публічної промови; соціально-психологічних законів спілкування оратора і аудиторії; характеристик мови щодо акустико-фізіологічних позицій; принципів і способів ведення полеміки; особливостей судової промови. Він вміє моделювати спілкування в різноманітних ділових комунікативних ситуаціях, знаходити й ліквідовувати логічні помилки публічного виступу; правильно підбирати й застосовувати механізми наочності слова; знімати напруження перед виступом; готувати тексти публічних виступів; виголошувати промови різного призначення; аналізувати тексти власних виступів.

5. Самостійна робота, показники академічної активності та додаткових освітніх досягнень студентів

1. Зміст та призначення самостійної роботи студентів.

Самостійна робота студентів – це форма організації навчального процесу, за якої заплановані завдання виконуються студентом самостійно під методичним керівництвом викладача. Вона є способом активного цілеспрямованого придбання нових знань та умінь без безпосередньої участі в цьому процесі викладачів.

Її призначенням при вивченні курсу «Ораторське мистецтво юриста» є засвоєння в повному обсязі навчальної програми та формування відповідних предметних компетентностей, пов'язаних з умінням користуватися науковою літературою, грамотно і точно формулювати та висловлювати свої позиції, складати тексти виступів тощо.

2. Форми самостійної роботи студентів.

При вивченні навчальної дисципліни «Ораторське мистецтво юриста» застосовуються дві основні форми самостійної роботи студентів:

- аудиторна самостійна робота студента за індивідуальним завданням, під час виконання якої він може отримувати методичну допомогу викладача у вигляді індивідуальної консультації;

- робота студента, яка виконується самостійно у вільний від занять та зручний для нього час поза аудиторією;

В процесі оволодіння курсом «Ораторське мистецтво юриста» використовуються такі види самостійної роботи студентів:

- виконання домашніх завдань;
- робота з першоджерелами і науковими журналами;
- доопрацювання матеріалів лекції;

- робота в інформаційних мережах ;
- підготовка рефератів, есе на задані теми;
- підготовка глосарію, кросвордів;
- створення портфоліо начального курсу та його презентація;
- розробка кейсів;
- підготовка до дискусії;
- виконання вправ, теоретичних і практичних завдань, самотренінг;
- підготовка тематичних презентацій;
- підготовка та публікація наукових статей, тез тощо.

6. Інформаційне забезпечення самостійної роботи студентів

ОСНОВНА ЛІТЕРАТУРА

Нормативно-правові акти:

1. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР// Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 (Редакція від 30.09.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254_k/96-вр
2. Про Регламент Верховної Ради України. Закон України від 10.02.2010 № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 14-15, № 16-17, ст.133 (Редакція від 05.01.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
3. Про вибори Президента України. Закон України від 05.03.1999 № 474-XIV//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 14, ст.81 (Редакція від 01.01.2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/474-14>
4. Про Кабінет Міністрів України. Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2014, № 13, ст.222

- (Редакція від 25.03.2017) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
5. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики. Закон України від 01.07.2010 № 2411-VI //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 40, ст.527 (Редакція від 01.01.2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2411-17>
6. Закон України «Про вищу освіту». – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
7. ПОЛОЖЕННЯ «Про електронні освітні ресурси» (Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, 01.10.2012, № 1060) – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12>
8. ПОЛОЖЕННЯ «Про організацію самостійної роботи студентів – Режим доступу: <http://www.khnu.km.ua/root/dept/nmv/res/5.pdf>
- 9: ПОЛОЖЕННЯ «Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»)). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>

Підручники, навчальні посібники:

1. Ораторське мистецтво: навчальний посібник для студентів вищ. навч. закл. юрид. спец. Видання друге /Н.П. Осипова, В.Д. Воднік, Г.П. Клімова та ін.; за ред. професора Н.П. Осипової. — Х.: Одиссей, 2006. — 144 с.
2. Ораторське мистецтво: підручник / М. П. Требін, Г. П. Клімова, Н. П. Осипова та ін.; за ред. М. П. Требіна і Г. П. Клімової. — 2-ге вид. — Х: Право, 2015. — 208 с.
3. Зубенко Л. Г. Ораторське мистецтво: практ. посіб. / Л. Г. Зубенко. — К.: Парлам. вид-во, 2002. — 115 с.
4. Каверин Б. И. Ораторское искусство: учеб. пособ. / Б. И. Каверин, И. В. Демидов. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. — 255 с. 38
5. Кубрак О. Етика ділового та повсякденного спілкування: навч. посіб. / О. Кубрак. — К.: ВД «Княгиня Ольга», 2005. — 221 с.

6. Культура ділового спілкування: навч. посіб. / уклад.: Л. Зубенко, В. Немцов. – К.: ЕксОб, 2004. – 196 с.
7. Куньч З. Українська риторика: історія становлення і розвитку: навч. посіб. / З. Куньч. – Л.: Нац. ун-т “Львів. Політехніка”, 2011. – 244 с.
8. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. / Л. І. Мацько, О. М. Мацько. – К.: Вища шк., 2003. – 311 с.
9. Молдован В.В. Практикум із судової риторики: навч. посіб. / В.В. Молдован, Р. С. Кацавець. – К.: Ін-т післядиплом. освіти Київ. нац. ун-ту ім.Т.Шевченка, 2006. – 150 с.
10. Олійник О. Юридична риторика. Теорія та практика: навч. посіб. / О. Олійник, В. Молдован. – К.: Кондор, 2009. – 214 с.
11. Олійник О. Б. Прокурорська риторика: навч. посіб. / О. Б. Олійник. – К.: Алерта, 2008. – 304 с.
12. Олійник О. Б. Мистецтво судових дебатів: навч. посіб. / О. Б. Олійник. – К.: Кондор, 2010. – 258 с.
13. Олійник О. Правова риторика: навч. посіб. / Ольга Олійник. – К.: Кондор, 2010. – 166 с.
14. Олійник О. Основи ораторської майстерності: навч. посіб. / О. Олійник. – К.: Кондор, 2010. – 181 с.
15. Порубов Н. И. Риторика: учеб. пособ. / Н. И. Порубов. – 2-е изд., перераб. – Мн.: Выш. шк., 2004. – 352 с.
16. Риторика: навч.-метод. посіб. / О. Г. Романовський, Н. В. Серeda, О. В. Квасник та ін. – Х.: НТУ “ХП”, 2008. – 160 с.
17. Сагач Г. М. Ділова риторика: мистецтво риторичної комунікації: навч. посіб. / Г. М. Сагач. – К.: Вид-во “Зоря”, 2003. – 255 с.
18. Худолеев Ю. Етикет і сучасна культура спілкування: навч. посіб. / Ю. Худолеев, В. Шеломенцев. – К.: Лібра, 2003. – 415 с.
19. Цимбалюк І. Психологія спілкування: навч. посіб. / І. М. Цимбалюк. – К.: Професіонал, 2004. – 303 с.

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА

Монографії:

1. Галло К. Презентації в стилі TED: 9 прийомів кращих в світі виступлень/ Кармін Галло; Пер. с англ. – 3-є вид. – М.: Альпіна Паблишер, 2017. – 254.
2. Зубра А. С. Ораторське мистецтво – шлях до успіху: як навчитися говорити впевнено, вільно, зрозуміло, красиво / А. С. Зубра. – Мн.: Дикта, 2011. – 295 с.
3. ЛеФеве, Лі Мистецтво пояснювати. Як зробити так, щоб вас розуміли з полуслова / Лі ЛеФеве; пер.с англ. Галини Федотової. – 4-є вид. – М.: Манн, Іванов і Фербер, 2016. – 229[23]с.
4. Рейнольдс Г. Обнажений оратор. Дао презентації. – СПб.: Пітер, 2012. – 208с.
5. Рейнольдс Г. Презентація в стилі дзен: основи дизайну для тих, хто хоче виступати краще/ Гарр Рейнольдс; пер.с англ. Іделії Айзятупової. – М.: Манн, Іванов і Фербер, 2015. – 288с.
6. Риторика: мистецтво переконувати / А. А. Івін. – М.: ФАІР-ПРЕСС, 2005. – 304 с.
7. Роем, Ден Говори і показуй/ Ден Роем; пер.с англ. Павла Міронова. – М.: Манн, Іванов і Фербер, 2015. – 276с.
8. Сергєй П. (Пороховщик П.С.) Мистецтво мови в суді / П. Сергєй (П. С. Пороховщик). – Тула: Афтограф, 1999. – 320 с.
9. Сопер П. Л. Основи мистецтва мови / Поль Л. Сопер. – Ростов н/Д: "Фенікс", 1999. – 488 с.
10. Тейлор К. Професія – спікер. Книга-тренінг/ Ксенія Тейлор – К.: Самміт-Книга, 2016. – 192с.
11. Хьюмс Дж. Секреті великих ораторів. Говори як Черчилль, тримайся як Лінкольн/ Джеймс Хьюмс; пер. С англ. Наталії Макарової. – 2-є вид. – М.: Манн, Іванов і Фербер; Сксмо, 2013. – 304с.

Статті:

1. Коні А. Як привернути й утримати увагу аудиторії / А. Коні // Закон і бізнес. – 2004. – 4-10 вересня (№ 36). – С. 17.
2. Мазур Р. Публічний виступ: психолого-емоційні засади / Р. Мазур // Наука і суспільство. – 2011. – № 11/12. – С. 27-32.
3. Овчиннікова А. П. Формування традицій мовного дискурсу в Україні / А. П. Овчиннікова // Актуальні пробл. держави і права. – Вип. 21. – Одеса: Юрид. л-ра, 2003. – С. 58-63.

Інтернет-ресурси:

1. Аристотель. Риторика // <http://lib.ru/POEEAST/ARISTOTEL/ritoriki.txt>
2. Введение в риторику // <http://sigieja.narod.ru/Ritorika.htm>
3. Демосфен // <http://www.orator.ru/demosfen.html>
4. Квинтилиан М.Ф. О воспитании оратора
// <http://pedagogic.ru/books/item/f00/s00/z0000049/st008.shtml>
5. Козаренко В.А. Учебник мнемотехники: Система запоминания ...
Джордано. – М., 2002 // www.mnemotexnika.narod.ru
6. Лиммерман Х. Риторика. Тренировка речи с упражнениями // http://masterslova.narod.ru/book/lemmerman_u4ebnik_ritoriki.pdf
7. Ломоносов М.В. Краткое руководство к красноречию // <http://febweb.ru/feb/lomonos/texts/lo0/lo7/LO7-0892.HTM>
8. Мацько Л.І, Мацько О.М. Риторика // http://pidruchniki.ws/00000000/ritorika/ritorika_-_matsko_1_
9. Підлісна Г.Н. Антична література // <http://www.twirpx.com/file/766286/>
10. О риторике Феофана Прокоповича // <http://www.portal-slovo.ru/philology/43524.php>
11. Поль Сопер. Основы искусства речи // http://krotov.info/lib_sec/18_s/sop/er_00.htm
12. Пороховщиков П. Искусство речи на суде // <http://www.exjure.ru/law/news.php?newsid=269>

13. Риторика Платона // <http://litirus.ru/lektsii/ritorika-platona.html>
14. Сагач Г. Риторика // http://chtyvo.org.ua/authors/Sahach_Halyna/Rytoryka/
15. Теория риторики // <http://libsib.ru/ritorika/teoriya-ritoriki/vse-stranitsi>
16. Цицерон Марк Туллий. Три трактата об ораторском искусстве // <http://ancientrome.ru/antlitr/cicero/tractates/orator-f.htm>
17. Шопенгауэр А. Эристика, или искусство побеждать в спорах // http://www.redov.ru/psihologija/yeristika_ili_iskusstvo_pobezhdat_v_sporah/p1.php